

OBČANSTVÍ JAKO ZMOCNĚNÍ

SOC403 TEORETICKÁ SOCIOLOGIE 20.STOLETÍ

Stanislav Biler

78585

Vyučující: Radim Marada

Datum odevzdání: 26.ledna 2006

Fakulta sociálních studií MU, 2005/2006

Chceme-li se zabývat konceptem národního občanství v jeho moderní podobě, tak jak na něj nahlíží Castles s Davidsonem, měli bychom vyzdvihnout několik klíčových stanovisek, od nichž se jejich pohled odvíjí a skrze něž budeme sledovat občanství i v této práci.

Být občanem chápou autoři jako „sebe-zmocnění proti prostředí či podmínkám, do nichž se jedinec narodil“ (Bobbio in Castles, Davidson, 2000: 26). Z charakteru tohoto prostředí pak vyplývá, co je nutné učinit k tomuto zmocnění, přičemž rozhodnutí k jednání mající za cíl posílení onoho zmocnění jsou podmíněna demokraticky pojatým a obecně sdíleným názorem. Takto chápané občanství vychází a je zakotveno „ze spodu“ (Castles, Davidson, 2000: 26 - 27), jako určitá opozice vůči diskurzu vládnoucích elit.

Mění se nejen povaha prostředí a podmínek, ale i jeho interpretace aktéry spolu s chápáním významu a obsahu občanství. Základním kamenem zplnomocněného občanství je ustanovení vlády zákona, což Castles s Davidsonem chápou spíše jako důsledek občanství. Takto pojaté občanství předpokládá nadřazenost či dominanci lidské schopnosti usuzování a vyvozování „rozumných“ závěrů (ibid.: 27), paralela s pozitivistickou důvěrou v lidský rozum je zde nasnadě.

Z uvedeného vyplývá, že občanství chápané jako zmocnění musí být svou povahou expanzivní a inkluzivní zároveň, postupně zahrnující vzrůstající množství práv a závazků za účelem komplexního a skutečně funkčního zmocnění. (ibid.: 27 - 28).

Koncept moderního občanství je ve značné míře spjat s emancipací společenských vrstev s nízkým kulturním a ekonomickým kapitálem. Občanství zmocňující je stejně tak občanstvím zrovnoprávnějícím. A pokud hovoříme o zrovnoprávnění, pak je třeba říct, vůči komu se toto zrovnoprávnění děje či odehrává. Zmocňujeme-li někoho, pak ho často zmocňujeme na úroveň již existující a proto představitelnou, reálnou. Proto, jak si ještě ukážeme dále, onen neustálý vývoj konceptu občanství ve smyslu výše zmíněné expanze a inkluze. Občanství, coby koncept občanů sobě v právech a povinnostech rovných, je neustále shledáván ve svých důsledcích nedokonalý a neodpovídající měnícímu se ideálu.

V tomto kontextu bychom měli nahlížet na model práv zavedeným T. H. Marshallm. Jedná se o práva občanská, politická a sociální (Marshall in Bendix 1964: 76), (Giddens místo názvu sociální prosazuje ekonomická, což na jejich podstatě nic nemění, ale přihlédneme-li k jejich obsahu, pak by bylo nejpřesnější je nazývat sociálně-ekonomická). K těmto diferencovaným právům jsou přiřazovány korespondující státní instituce umožňující jejich prosazování, udržování či samotnou

existenci. K občanským právům přináleží soudy, k politickým národní parlamenty a k sociálním pak sociální služby a školy (Bendix 1964: 76). Zmíněná práva byla uvedena k životu postupně, byť mezi jednotlivými autory nepanuje shoda ohledně třetí skupiny práv. Například Giddens při své interpretaci Marshalla tvrdí, že třetí okruh práv postrádá institucionální zakotvení (Giddens 1987: 203). Za nástroj pro aktivní prosazování „třetích“ práv pokládá odbory (ibid.: 206). Samozřejmě nelze pokládat odbory, ať už v jakékoli formě, za srovnatelné a rovnocenné vůči institucím prvních dvou okruhů. Nicméně se zde opět ukazuje zmíněné pojetí „zmocnění“, jako tlaku ze spodu. Pokud však Giddens hovoří o odborech, jako o hlavní organizaci prosazující třetí okruh práv, v jeho podání tedy ekonomických, pak Bendix v souvislosti s odbory na příkladu jejich etablování hovoří o prosazování základního občanského práva, tedy práva prvního řádu, a díky jejich existenci pak spíše ukazuje další možnosti extenze občanských práv než prosazování práv třetího řádu (Bendix 1964: 80 – 87). Nicméně tyto dvě pojetí se nevyklučují, ale ukazují rozdílné možnosti přístupu, kdy je důraz kladen na jiné aspekty. Je rovněž vhodné připomenout, že dle Marshalla je prosazování druhého okruhu práv nutné vnímat jako rozšíření již existujících práv na celou společnost než jako vytvoření práv nových (Giddens 1987: 203).

Postupné prosazování těchto jednotlivých souborů práv je třeba chápat jako důsledek zmíněné expanzivnosti konceptu občanství stejně jako jeho reinterpretaci, jelikož existující rozdíly a nerovnosti v bohatství, statusu a vzdělání znemožňovaly aktivní prosazování občanských práv a udržovaly či udržují rozdíly v možnostech aktivní politické participace a tedy i ovlivňování tvorby zákonů, před nimiž si mají být všichni rovni (Castles, Davidson, 2000: 39).

Je nutné upozornit, že Giddens zde doporučuje nahlížet na tyto kategorie práv spíše jako na tři oblasti konfliktu, kdy je každá část spojena s odlišným typem dohledu, než na jednotlivé fáze vývoje občanství (Giddens 1987: 205). Pokud se však zabýváme občanstvím jako zmocněním, pak si můžeme dovolit konsenzuální pojetí, kdy lze vnímat zmíněné kategorie práv jako jednotlivé fáze zosobňující oblasti konfliktu. Vzhledem k výše zmíněným rozporům, ukazujícím na obtíže spjaté s časovou specifikací a návazností jednotlivých kategorií, je vhodnější zmíněné členění vnímat spíše jako analytické než deskriptivní.

Důraz je obecně kladen především na vzdělání. „Přístup k možnosti vzdělání se zdá být předpokladem, bez kterého všechna ostatní zákonná práva zůstávají pro nevzdělané bez užitku“ (Bendix 1964: 87). Castles s Davidsonem pak dodávají, že dokud se člověku nedostane vzdělání, „může užívat pouze práva pasivního občanství“ (2000: 40).

Podle Bendixe činí vzdělání součástí občanství jednak jeho zaštitění státem a jednak tlak zákona na rodiče dětí, aby je do školy skutečně posílali (Bendix, 1964: 87). Pokud chápeme právo jako něco, co můžeme, ale nemusíme uplatnit, pak základní vzdělání je přes obvyklou deklarativnost za právo spíše povinností vynutitelnou zákonem, tedy násilím. Pokud považujeme vzdělání skutečně za výchozí předpoklad pro uplatňování občanských práv a tedy i za předpoklad pro to, stát se občanem a být jím, pak je zde zároveň obsažena i povinnost stát se občanem, a jelikož je státní vzdělání i hlavním nástrojem reprodukce národního uvědomění, pak zmíněná povinnost a nutnost se týká občanství národního. Vezmeme-li v potaz pojetí moderního občanství, coby prosazování individua proti státní moci (Castles, Davidson, 2000: 34), pak jsme svědky podivného rozporu, kdy stát usiluje o výchovu individuí nepoddajných jeho vlastnímu mocenskému působení. Ve skutečnosti však jde o zvýraznění rozporu mezi emancipací občana, státního občana, a člověka, člena občanské společnosti, jak o tom referuje v trochu jiném kontextu Marx (1843: 377-379). Za cíl státu, politicky chápaného státu, bychom měli pokládat především „výchovu“ svobodného občana v politickém smyslu, tedy abstraktního státního občana umožňujícího existenci státu. Občana zmocněného k legitimizaci státu jako takového. Zmocnění člověka jako osoby, jako konkrétního jedince, je pak především smyslem a cílem ostatních uvedených práv.

Zatímco vzdělání bylo považováno za do značné míry výchozí předpoklad pro možnost uplatňování dalších občanských práv, ekonomické faktory byly a jsou spojovány s možnostmi jejich svobodného, na vnější vůli nezávislého, uplatnění. Přistoupení k tajnému hlasování mělo zajistit tuto svobodu alespoň ve chvíli voleb, kdy může být každý stejně zmocněným a rovnoprávným občanem (Bendix 1964: 100). Tím se jakoby zakryla nerovnost ve smyslu zmocnění v ostatních oblastech. Přitom dosažení „rovnoprávnosti“ ve všech zmíněných aspektech je zjevně jedinou cestou ke konzistentnímu a funkčnímu občanství.

V situaci demokratické společnosti, kdy je za směrodatný považován všeobecný společenský názor či konsensus oproti názoru „expertů“, se pak prosazování „minimálních“ ekonomických a sociálních standardů jeví jako nezbytné, minimálně pro udržení určité společenské či politické stability a kontinuity (Castles, Davidson, 2000: 43).

Občanství je tak především flexibilní a reflexivní model, který se vyvíjí jak v interakci s měnícím se sociálním kontextem, do něhož je zasazen, tak skrze změnu interpretačního rámce sociálních aktérů.

LITERATURA:

Bendix, R. 1964. *Nation-building and citizenship*. Berkeley, CA: University of California Press. (Pp. 55 - 104)

Castles, S., A. Davidson 2000. „Theories of citizenship.“ Pp. 26 - 53 in *Citizenship and migration: Globalization and the politics of belonging*. London: MacMillan

Giddens, A. 1987. *The nation-state and violence*. Berkeley, CA: University of California Press. (Pp. 171 - 221)

Marx, K. 1843. „K židovské otázce.“